

26 בנובמבר 2017

לכבוד

ח"כ אמיר אוחנה

נו"ר הוועדה המיוחדת להצ"ח יסוד : ישראל מדינת הלאום של העם היהודי

שלום רב,

הנדון : סעיף השפה בהצ"ח יסוד : ישראל מדינת הלאום של העם היהודי

לקראת הדיון מחר 27.11.17 בסעיף 5 של הצ"ח הלאום, העוסק בסוגיית השפה הרשמית של המדינה, להלן עמדת האגודה לזכויות האזרח –

1. כפי שהובהר בנייר העמדה הכללי שלנו, הצעת החוק מתעלמת באופן מוחלט מהמיעוט הערבי ומזכויותיו. ההצעה מתמקדת בהגדרה מחדש של אופייה ומאפייניה של המדינה עם דגש על יהדותה, ובעיגון הזכויות הקולקטיביות של הרב היהודי. המיעוט הערבי, שמהווה 20% מאזרחי המדינה, אינו זוכה לכל הכרה בזכויותיו הקולקטיביות, אבל מעבר לזה – אף לא זוכה להכרה כקבוצת מיעוט בישראל תוך עיגון ההגנה על זכויות הפרט שלו. ההיפך הוא הנכון, מהצ"ח עולה, כי כל מי שהינו תושב ו/או אזרח ישראלי ואינו חלק מהעם היהודי, הוא אזרח ו/או תושב סוג ב', אשר ההגנה אפילו על זכויות היסוד שלו היא מינימאלית ובעדיפות משנית. אם לא די בכך, חלק מסעיפי הצ"ח אף מבקשים להרע את המצב הקיים היום, וסעיף השפה הוא אחד מסעיפים אלה.

2. בסעיף 5 להצעת החוק (סעיף השפה) מוצע להוריד את המעמד של השפה הערבית משפה רשמית, כפי שהיה עוד מלפני קום המדינה ועד היום, למעמד של שפה עם "מעמד מיוחד" בלבד, וזאת לצורך מימוש נגישות לשונית לשירותי המדינה בלבד. מעבר לפגיעה בסטאטוס קוו, מדובר בפגיעה בזכויות היסוד של מיעוט מולדת לאומי בישראל המהווה 20% מהאזרחים. השפה היא חלק מהזהות, המורשת והתרבות של מיעוט זה ואף מאפשרת לשמר את זכויותיו ומעמדו השוויוני במדינה. יודגש, כי בית המשפט כבר קבע במספר פסקי דין את ייחודה של השפה הערבית משאר השפות של קבוצות שונות בישראל, בשל מעמדו הייחודי של המיעוט הערבי בישראל והצורך לשמור על זכויותיו. יודגש, כי גם התוספת המוצעת, לפיה הסעיף לא יפגע במעמד שניתן לשפה הערבית לפני חקיקת חוק היסוד אין בו די. כידוע השימוש בשפה הערבית במרחב הציבורי וע"י רשויות ציבוריות מצומצם ביותר, ותוספת זו עלולה להכשיר את הקפאת המצב הקיים בפועל.

3. סעיף 5 להצ"ח מהווה פגיעה בזכותם של הערבים בישראל לשפתם הייחודית, ולהבטחת מעמדה של השפה הערבית כשפה רשמית ובעלת מעמד מיוחד. כאמור, השפה הערבית הינה שפה רשמית במדינת ישראל לפי סעיף 82 לדבר המלך במועצה על ארץ ישראל, 1922. מתוקף מעמד זה, מוטלת חובה על רשויות השלטון לנהוג בכבוד ובשוויון בשפה הערבית. מעמדה הרשמי של השפה הערבית משקף את ההכרה בזכותם של האזרחים הערבים לחופש לשון ותרבות. השפה הערבית היא לשון הדיבור ולשון התרבות של המיעוט הערבי בישראל. בית המשפט הכיר זה מכבר בייחודה של שפה זו, הן כשפה רשמית והן כנכס תרבותי של המיעוט הערבי, ובחובתה של המדינה לכבד את השימוש בה (ע"א 105/92 ראם מהנדסים וקבלנים בע"מ נ' עיריית נצרת עילית, פ"ד מז(5) 189, 208 (1993)).

4. בית המשפט העליון אף הדגיש, כי מעמדה של השפה הערבית מחייב נקיטה בצעדים אופרטיביים, שיש בהם כדי לאפשר למיעוט הערבי לחיות את חייו במדינת ישראל בשפתו (בג"ץ 4112/99 עדאלה – המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נ' עיריית תל-אביב-יפו, פ"ד נו(5) 393, 478 (2002), להלן: פרשת השילוט).

5. על מעמדה המיוחד של השפה הערבית כשפתו של מיעוט מולדת, ועל השוני הקונספטואלי והמהותי בינה לבין שפות אחרות במדינת ישראל, אמר בג"ץ כך -

"לא הרי כל אותן שפות כהרי השפה הערבית. הייחוד של השפה הערבית הוא כפול: ראשית, הערבית היא שפתו של המיעוט הגדול ביותר בישראל, החי בישראל מימים ימימה... הערבית הינה שפה רשמית בישראל.... רבות הן השפות שמדברים הישראלים, אך רק ערבית – בצד העברית – היא שפה רשמית בישראל. לערבית אפוא ניתן מעמד מיוחד...". (פרשת השילוט, בעמ' 417).

6. יתר על כן, זכותם של הערבים לייצוג במרחב הציבורי בשפתם הינה זכות מהותית, הנגזרת מזכותם לשוויון ולכבוד, כפי שהובהר ע"י בית המשפט בפרשת השילוט. מכאן, ובהיות שפתו של אדם חלק מאישיותו ומכבודו, הרי שהעדרה של השפה הערבית מהמרחב הציבורי, מהווה פגיעה בזכותם של האזרחים הערבים לשוויון ולכבוד. פגיעה זו, אשר מעידה על נחיתותם של האזרחים הערבים ומתעלמת מייחודם התרבותי-לשוני כקבוצת מיעוט לאומי, נופלת בגדר הגרעין הקשה של הזכות לכבוד ולשוויון, המוגנות בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

7. בדומה לאזרחים היהודים ולשפה העברית, עומדת לאזרחים הערבים זכות לשפתם הערבית. זכותו של אדם לשפתו משקפת את זכותו לתרבות ולמסורת. בג"ץ עמד על חשיבותה ומהותה של הזכות ועל החובה להגן עליה:

"שפתו של אדם היא חלק מאישיותו... היא המכשיר באמצעותו הוא יוצר קשר עם זולתו... השפה ממלאת תפקיד מרכזי בקיום האנושי של הפרט ושל החברה. באמצעות השפה אנו מבטאים את עצמנו, את ייחודנו ואת זהותנו התרבותית. טול מאדם את שפתו ונטלת ממנו את עצמו... השפה מקבלת חשיבות מיוחדת שעה שמדובר בשפתה של קבוצת מיעוט. אכן השפה משקפת תרבות ומסורת... מכאן הגישה כי למיעוט עומדת הזכות לחופש לשוון".
(פרשת השילוט, 412-413)

8. בשנים האחרונות ניתנו מספר החלטות, הן על-ידי בית המשפט העליון והן על ידי בתי המשפט האחרים, מהן ניתן ללמוד על מעמדה והיקפה של זכות המיעוט הערבי בישראל ללשון. כך, למשל, נקבע, כי כל אזרח ערבי זכאי להשתמש בשפתו בבתי המשפט ואף להמציא מסמכים בערבית, מבלי שתושט עליו החובה לתרגם לשפה העברית (בש"א (מחוזי נצרת) 2555/04 זועבי נ' עבד אלג'ני, (ניתן ביום 29.9.04)). במקרה אחר הסכימה עיריית חיפה, בעקבות עתירה לבג"צ שהוגשה נגדה, לפרסם הודעות רשמיות מטעמה, אותן היא מפרסמת כדבר שבשיגרה בשפה העברית, גם בשפה הערבית. העתירה לפרסום ההודעות כאמור התבססה בין היתר על זכותם של תושבי חיפה הערבים לשוויון וללשון (בג"צ 4111/01 עדאלה נ' עיריית חיפה).

9. לסיכום - חוק הלאום מעורר קושי נרחב ביחס לאזרחי המדינה הערבים, הן בהקשר של הגנה על זכויותיהם הפרטניות והן בהגנה על זכויותיהם הקולקטיביות. וזאת בנוסף על אופן הקידום החקיקה שלא תוך הידברות ושיתוף של כל קבוצות האוכלוסייה, לרבות האוכלוסייה הערבית (אלא על בסיס כוחו הפוליטי של הרב דהיום). אנו קוראים לכם שלא לקדם את הצ"ח הלאום בנוסח ובאופן שבה הדבר נעשה, ובהתייחס לסעיף 5 באופן ספציפי – להבטיח מעמדה השווה של השפה הערבית, לצד מעמדה של השפה העברית, מכל הטעמים שלעיל.

בכבוד רב ובברכה,

דבי גילד-חיו, עו"ד

מקדמת מדיניות וחקיקה